

Feriere om de Opstalsbeam hinne*

Kerst Huisman

Froulju en manlju,
Dit wurdt in fertelling sûnder hope.
Mar!
Dit wurdt in fertelling fol hope.

Dit is dio aerste secke. Jefter enigh landishera wille enich seland scada dwan jefta scanda, se hith biscop jefta grewa, dat wi se allemene in da rede and in der dede mit liwe and mit guede were den frydoem to biscyrmnen.

Dit is de earste saak. As hokfoar lânshear ek, itsij biskop of greve, hokfoar oar seelân ek skea of skande oandwaan wolle soe, dat wy harren dan mienskiplik mei rie en mei die, mei liif en mei goed, ôfwarre sille om de frijheid te beskermjen.

Dy wurden waarden hjir krekt op dit plak, sein en skreaun op 17 septimber 1323. It is de earste kêst út de *Wilkerran* fan de **Opstalsbeam**.

It is lang lyn. Dochs, bêste minsken, de *Opstalsbeam* libbet. Krekter sein: it idee fan de *Opstalsbeam* libbet. Dat lit him yllustrearje oan it folgjende. Yn 2006 hat de bekende publisist Geert Mak in ynspirearjende foardracht holden. Dat wie yn it Oranjewâld by de Opstalsgearkomste fan de Fryslânbank. Dus in moderne, mar ûndertusken spitigernôch fallyt rekke finansjele ynstelling, dy't de âlde Opstalsbeamtradysje oangrypt hie om takomstperspektiven te skilderjen. De titel fan de foardracht wie: **Trije ferliedings ûnder de Opstalsbeam**.

Trije ferliedings dus.

Foarst: **hoedzje** wy ús foar *nostalgy*, omdat wy echt yn in oare tiid libje as noch mar 20 jier lyn. Mar lit ús tagelyk ús ferline respektarje. Ús talen, ús kultuer en lânskippen. By de te ferdigenjen kwaliteiten hearre ek de rest en it eigen aard fan de Fryslannen. Mar likegoed de âlde kultuer en moderne ynnovaasje en fleksibiliteit.

Twad: **hoedzje** wy ús ek foar *cargo-cult* en *fassadebou*, lykas bygelyks yn Fryslân enoarme en praktysk lege bedriuwsterreinen, of bygelyks droktemakker-arsjitektuer mei allinnich mar symboalyske wearde dy't de skyn opropt dat jo tichter by in metropoal komme, wylst dy yn de werklikheid mar in lytse en freonlike provinsjehaadstêd is.

Tred: **hoedzje** wy ús ek foar *technyske yngrepen*, dêr't de lju fan tinke dat dan alle problemen fansels oplost wurde. Te tinken falt oan grutte projekten lykas it Suderseeoar en de magneettrein, dêr't it mar om in tiidwinst fan amper fiif of tsien minuten giet.

Der wurdt fakentiids sein dat de âlde idealen fan de Fryske frijheid net mear realistysk binne. Want wy libje dochs yn in frije wrâld, en ús frijheid is folle grutter as dy fan de midsiuwske Friezen by de *Opstalsbeam*. Mar sok tinken wie sterk beynfloede troch de status kwo, dy't yn 1945 befochten wie.

Fannijs binne der bedrigings fan de frijheid, net allinnich fan bûten mar ek fan binnen út. Yn myn *Oll'Mai*-foardracht yn 2012 foar de 'Ostfriesische Landschaft' haw ik oantsjuten dat it âlde Fryske frijheidsidee aktualisearre wurde kin troch ús oan te sluten by ûnôfhinklike media en frijbûtsers op it ynternet. Wêrom foarmje wy gjin Fryske hekker-brigaden, haw ik dêr oan de gearkomste útsteld, net ûnder algemiene ynstimming fan alle oanwêzigen, moat ik sizze. Mar dat wie foar de ôfharkskandalen mei de Amerikanen yn Dútslân. Faaks is der dêrom no romte foar fierder geand ynsjoch.

Fryslân tusken Fly en Wezer wie yn de Midsiuwen werklik in *ferbylde* mienskip, op syn Ingelsk: *imagined community*. Oeral yn de wrâld is dat it begjin fan naasjefoarming, want 'imagined community' betsjut dat de lju tinke, dat hja in folk op himsels binne. By ús is it lykwols net ta steatsfoarming kommen, mar dêr moat by oantekene wurde, dat it net in soad skeeld hie, dat it dochs slagge wie ... Tink oan it *Traktaat fan de Sân Seelannen*, oan greve *Edzard Cirksena* en *Karel Roarda*.

Fannijs steane wy hjir hjoed wer by de **Opstalsbeam**, as Friezen, of faaks better: as Friezen yn de wat rommere betsjutting. Om mei elkoar oer te lizzen. Want wy hawwe *mienskiplike* problemen en belangen, foar in part deselde as iuwen lyn. Problemen dy't wy ek allinnich mienskiplik *oplosse* kinne. Mei de ferswakking fan de bekende nasjonale steaten komme ek de âlde midsiuwske struktueren wer ûnder it stof fan de skiednis te foarskyn. En allinnich al dêrom, sa seit Mak, hat de *Opstalsbeam-nije-styl* alles om wer in weardefolle tradysje te wurden.

De *earste* mienskiplike kwestje hat te krijen mei de histoaryske ûntjouwing yn de moderne tiid. De *Fryslannen* hearre yn alle opsichten ta de bloeiende en súksesrike noardwesthoeke fan Europa. Krekt yn ús Fryske skiednis leit ek it begjin fan de moderniteit, dy't ta de bloei fan Europa late, seit de Britske histoarikus Michael Pye yn syn stúdzje *At the Edges of the World*. Mar de Fryslannen binne ek bûten de ekonomyske en politike sintra bleaun. Dat betsjut ek, dat Fryslân gjin Hollân is, want Skandinavië begjint, út Amsterdam wei sjoen, al yn Fryslân.

It *twadde* probleem is aktueel. Dat hat te krijen mei de oergong fan agraryske produksjeregio nei fakânsje- en konsumpsjegebiet. It gefaar dat dêrmei ferbûn is, is dat de provinsje redusearre wurdt ta in rekreaasjetún fan de grutte stêden, sûnder mei it plattelân mei syn eigen mooglikheden en kultuer sels rekken te hâlden.

It *trede* probleem giet oer de neiste takomst, en dat is nei alle wierskynlikens ek de grutste útdaging, dy't hiel rêd op ús ta komt. In útdaging dy't foar moderne generaasjes op de eftergrûn rekke wie, mar dy't ús foarfaars mar al te goed koenen: it wetter. Ik hoech allinnich mar de apokalyptyske beskriuwings fan oerstreamings en harren ferwoastgjende útwurking út de midsiuwske Fryske kleasterkroniken te neamen en eltsenien begrypt wat soks betsjutte kin.

Dy aktuele needsaak fynt syn oarsprong yn minsklike hannelings, dus fan ús. It driigjend omheechkommen fan de see wurdt feroarsake troch de klimaatferoaring, en dy wurdt no troch ússels teweibrocht. It is hiel oannimlik dat ús regio's, dy't – om it sa mar te sizzen – yn de 'frontliny' lizze, yn de rin fan dizze iuw wer rekken hâlde moatte mei oerstreamings. En dat is in grutte útdaging: Moatte wy bygelyks net wer ernstich tinke oan it opsmiten fan terpen?

No kinne wy soks passyf oer ús hinne komme litte en wachtsje oant de oerheid beslút om hegere en sterkere diken oan te lizzen. Technysk kin dat. Mar hoe heech en hoe sterk? Of litte

wy ta dat ús bern en bernsbern twongen wurde om te ferhúzjen nei hegere regioanen, wylst har lân oan de see priisjûn wurdt? Mar dat is ús lân en harren lân, dat allinnich foar ús en foar har, wêzentlik ynteressant is, fanwegen ús emosjonele belutsenens, om ús weardefolle tradysjes.

Priisjaan oan de see, ja, dat is in oplossing dy't al, wat Grinslân oanbelanget, suggerearre is troch Hollânske politisy. Dat wie lykwols yn gearhing mei de skea, feroarsake troch de gaswinning, mar dochs ... Der binne politisy dy't sa tinke, en dat makket my erchtinkend. It probleem is lykwols net sa ienfâldich en de bedrigings binne folle grutter. De klimaatferoaring mei net ûnbehindere fierder gean.

Der binne minsken, dy't sizze fan: 'No en ...? Dan wurde *Skylge*, *Boarkum* of *Söl* mar in nije Europeeske Costa Brava.' Mar dat is fansels klearebare fantasterij. Dat is yn de gaos dy't dan oer Europa komt – tink oan miljoenen klimaatflechtlingen, net allinnich út Afrika, mar ek út it yn in woastine feroarjende Súd-Europa – ûnferantwurdlik yllúzjetinken. Dat is folslein ûnrealistysk.

As de globale temperatuer heger wurdt as 2 graden, ferlike mei de sitewaasje foar it begjin fan de yndustriële revolúsje, is der gjin tebek mear. Dan begjint in proses dat fanwegen kumulative faktoaren ûnomkearber is. By in fierdere opwaarming fan de atmosfear barst it metaan út de Sibearyske permafrost en as it noch fierder giet – en dat giet it – ek út de oseeanen, dan binne wy net mear te rêden. Dat betsjut foar miljarden minsken, hjir ek, de dea.

Wy belibje op dit stuit net allinnich in finansjeel-ekonomyske krisis, mar ek wat it klimaat oanbelanget, binne wy yn in fûnemintele krisis bedarre. Dat hat allegearre te krijen mei de weach fan merkfûnementalisme, dy't sûnt Ronald Reagan en Margaret Thatcher oer de wrâld gien is.

Dat proses wurdt like treflik as spannend beskreaun troch *Naomi Klein*. Klein, de Kanadeeske sjoernaliste en ikoan fan de globalisearingskrityske beweging, bekend wurden mei har bestseller *The Shock Doctrine* (2007), hat ein ferline jier in nij boek publisearre. In yngreven dokumintearre boek: *This changes everything: Capitalism versus the Climate*, no ek yn it Nederlânsk oerset: *No time. Verander nu, voor het klimaat alles verandert*. Klein stelt, dat in súksesfolle beskerming fan it klimaat ûnmooglik is sûnder in yngeande feroaring fan it ekonomyske systeem, en dat de striid foar it klimaat deselde is as dy foar wurknimmersrjochten en in oarderlik funksjonearjende steat.

Echte klimaatpolityk soe ta in grutskalige werferdieling en de ein fan it kapitalisme lykas it no funksjonearret, fiere moatte. Mar troch it ûntbrekken dêrfan is der mei it klimaat gjin foarútgong boekt. Foar Naomi Klein is it dúdlik: in ekonomy dy't net rjochte is op it brutaalwei foar eltse priis winnen fan de grûnstoffen, en net noch krekt de lêste oalje út de djipsee of de Poalsee parset, moat wer foar minsken yn stee foar winsten omfoarme wurde. Hy heart oerheden te hawwen dy't net troch grutte skinkings fan de yndustry korrumpearre binne. En hy hat ferlet fan in befolking dy't op iepenbiere skoallen en mei tank oan in algemiene sykte- en earmoedfersekering leart om net mear eangst foar feroaring te hawwen.

Foar alles heart in oerheid de mooglikheid te hawwen om 'nee' te sizzen as ynvestearders oanklopje om de lêste gasreserves mei help fan *fracking* boppe de grûn te heljen. Dêr hat Klein it *Ynternasjonale Enerzjy Agintskip* oan har kant, dat fêststelt, dat twatredde part fan de wrâldwide reserves oan oalje en stienkoal yn de grûn sitten bliuwe moatte, wol de beskerming

fan it klimaat in kâns hawwe. En ek it ierdgas, heakje ik dêroan ta, want dat is likegoed fossile branje.

Mat dat is no krekt it probleem. Sokke oerheden binne der amper, om't de measte oerheden fan de naasjesteaten yn it fangnet sitte fan en knevele wurde troch machtige belangegroepen, benammen de fertsjintwurdigers fan de oalje- en gasyndustry. It *Ynternasjonale Monetêre Fûns* hat bekend makke, dat jierliks mear as 5000 miljard dollar oan subsydzjes nei de produksje en it ferarbeidzjen fan fossile branje giet, dus nei stienkoal, oalje en ierdgas. Stel jimsels ris foar: eltse minút 10 miljoen dollar. Dat mei wat oerdreaun lykje, mar de tendins strykt. Dus: wylst alle oerheden sizze dat hja it opwaarmjen fan it klimaat ôfremje wolle, fleane se allegearre mei kûgelsfeart op de fatale grins ôf. It heart dus net te gean om it reducearjen fan de útstjit fan ferbrâningsgassen, konferinsjes fan de Feriene Naasjes of persoanlike enerzjybesparring. Dat is de ferkearde wei. It giet derom om de krityk te rjochtsjen op it *systeem*.

Allinnich in massale sosjale beweging kin ús noch rêde, seit Naomi Klein. En hja profetearret: op nei *Blokkadia* tsjin de rôfbou fan it ynternasjonale, troch de Feriene Steaten dominearre grûnstoffekapitalisme. *Blokkadia*, dat is in troch har betocht keunstwurk. Dêr lizze alle foarmen fan ferset tsjin de rôfbou op minsklike en ekologyske boarnen yn besletten. Dus: fan ferset tsjin in goudmyn yn Grikelân oant en mei de 'Occupy'-beweging, de juridyske striid fan de oarspronklike bewenners fan Noard-Amerika of de 'divestment'-beweging, dy't oeral begjint om syn jild út de grûnstoffe-yndustry werom te lûken. In stikmannich boargerinisjativen yn Dútslân en Nederlân kinne dêr ek ta rekkene wurde. De klimaatbeskermers moatte ek it noch hieltiten net foltôge projekt fan de frijheidsbewegings fan folken omearmkje, om in katalysator te wurden foar de opbou fan in wrâld dy't ús allegearre feiligens biedt. Der stiet ienfâldichwei tefolle op it spul om mei minder tefreden te wêzen.

Werom nei de **Opstalsbeam**. De *Fryslannen* moatte, wolle se as ferbylde mienskip, as folk, bestean bliuwe, in *nij, ferbinend doel* fine. Dat jildt sawol foar **Tota Frisia**, as ek foar de ôfsûnderlike *Fryslannen*. Ik wol dêr in foarstel foar dwaan. Lit ús jitris nei de wrâld sjen.

Binne wy werklik op wei nei de katastrofe? Ik kin yn alle earlikens net sizze, dat der op dit stuit in ljochtpunt is. Dan binne der twa mooglikheden: of fatalistysk ôfwachtsje – en dan komt it wis net goed – of ús realisearje, dat wy dochs eat dwaan kinne. En dan kinne wy it bêste pleatslik en regionaal begjinne, yn stee fan te wachtsjen op inisjativen fan de steatsoerheden, dy't har wol noflik fiele yn de hâldgreep fan de oalje- en gaskonserns mei harren merkfûnemintalistyske ideology.

Mar kinne wy it? Ja dochs, want der binne oare, duorsume metoaden om enerzjy te winnen. Fansels tinke wy dan oan wyn- en sinne-enerzjy, mar der is mear. Ik neam: 'blue energy', dêr't enerzjy wûn wurdt út it ferskil yn sâltkonsintraasje tusken see- en farsk wetter. Mar ek enerzjy dy't wûn wurde kin út wetterkrêft tusken ebbe en floed, is wichtich. Mar it wichtichste: oeral hjir ûnder ús sit in gâns ûnthjittende enerzjyboarne: *ierdwaarmte*, mei enerzjy foar iuwen. Net oeral sa ûndjip as ûnder Fryslân, dêr't al op 2 kilometer djipte al temperatueren hearskje fan sawat 100 graden, mar by 5 kilometer djipte binne temperatueren oantroffen fan oer de 200 graden. Dy temperatueren binne hiel gaadlik foar massaproduksje fan elektrisiteit. It is in enerzjyboarne dy't ús yn de heechste regioanen fan enerzjyprodusearjende lannen bringe kin.

Krekt op dat mêd kin in nije betsjutting fan de *Opstalsbeam*tradysje wûn wurde. Dat kin troch soks yn ús eigen fermiddens, bygelyks yn de *Fryske Rie* – mar net needsaaklik allinnich dêr – oer te lizzen en ús te berieden op de mooglikheden om dat alles *koöperatyf* en *kollektyf* te ûntwikkeljen en ta bloei te bringen. In *Al-Fryske* duorsume koöperaasje foar it winnen fan enerzjy, dat is dochs in prachtich ideaal! En as ús dát slagget, dan kin der ek in grûnslach ûntstean foar in werklike *federaasje* fan de Fryslannen, lykas Switserlân, ûnôfhinklik fan regearsintra yn De Haach, Berlyn, Brussel of Washington. Want dat lêste liket my allinnich al in politike needsaak ta om oerlibje te kinnen. En dat, freonen, yn gearhing en gearwurking mei in wrâldbeweging. Dan kin it wer echt ‘Fryslân en de wrâld’ wurde.

Ik helje noch ien kear Geert Mak oan. Koartsein, Friezen om de *Opstalsbeam* hinne, betink ien ding goed: jim ôfsûndering is tagelyk jimme lok, jim eigensinnigens is tagelyk jimme boarne fan kreativiteit, jimme betizing is tagelyk jimme driuw ta fernijing, jimme tradysjes binne tagelyk jimme ynspiraasjeboarne, jimme problemen binne tagelyk jimme sterkte.

Oan de ein fan myn foardracht, froulju en manlju, soe ik in útspraak fan in bekende Dútske filosoof út de njogentsjinde iuw fariearje wolle. In filosoof dy’t yn 1848 in wrâldferneamd manifest publisearre. Myn fariaasje fan Karl Marx, want hy wie it, is:

**Wy hoege allinnich mar ús eangst te ferliezen.
Der is in wrâld foar ús – en oaren – te winnen ...**

* Rede yn it Dútsk holden by de Opstalsbeam te Au(w)erk (Aurich) op 26 maaie 2015. Kerst Huisman is (âld-)sjoernalist en histoarikus.